Isolatiegolf bedreigt vleermuizen

Honderdduizenden woningen worden de komende jaren energieneutraal gemaakt volgens het principe 'natuurinclusief renoveren'. In potentie een enorme kans voor stadsvogels en vleermuizen, maar vleermuiskenners vrezen juist voor een ramp.

NATUURBESCHERMING

Door Koen Moons

Nestruimtes voor gierzwaluwen inmetselen en vleermuiskasten inbouwen in de spouwmuur; onder de vlag van natuurinclusief bouwen worden bij renovaties en nieuwbouwprojecten steeds vaker maatregelen genomen die onder andere vogels en vleermuizen een leefplek geven in onze huizen. En dat is nodig. Want hadden huizen vroeger nog nestgelegenheden en verblijfplaatsen in de vorm van scheuren, kieren en spouwmuren, de moderne woning is afgewerkt en potdicht. De Zoogdiervereniging en Vogelbescherming Nederland trekken al een tijd samen op om het natuurinclusief bouwen en renoveren onder de aandacht te brengen.
Het project Stroomversnelling, bedoeld om komende jaren honderdduizenden huizen van woningcorporaties energieneutraal te maken, omarmde het principe en ontwikkelde een gedragscode Natuurinclusief renoveren. Dit is niet overal met gejuich ontvangen. Tegen de goedkeuring van de gedragscode door het ministerie van Economische Zaken (EZ) zijn kritische zienswijzen ingediend door onder andere Zoogdiervereniging, Vogelbescherming, Netwerk Groene Bureaus, Gierzwaluwbescherming en Stichting Witte Mus.
Waar voor vogels met wat aanpassingen de maatregelen uit de gedragscode nog goed uit kunnen pakken, is het voor vleermuizen veel bedreigender. 'Levensgevaarlijk', noemt Marcel Schillemans van de Zoogdiervereniging de gedragscode. 'De basisgedachte is goed: als je nou vanaf het begin van het project rekening houdt met dieren en een overmaat aan verblijfplaatsen maakt, dan bouw je een soort buffer op. Als er dan een keer een verblijfplaats verdwijnt, is de schade niet zo groot. Dus dat geeft je ook ruimte om te blijven ontwikkelen.' Maar de gedragscode die er nu ligt, pakt volgens Schillemans heel anders uit. Het voorgestelde onderzoek schiet tekort en de effecten van de maatregelen zijn nauwelijks bekend. De makers hebben volgens hem de complexe leefwijze van de vleermuis over het hoofd gezien. 'Vleermuizen hebben een best ingewikkeld seizoenspatroon, met kraamverblijven, solitaire mannen- en vrouwenverblijven, paarverblijven en winterverblijven', zegt Schillemans. 'Een kraamverblijf moet lekker warm zijn, maar in de winter moet de ruimte juist kouder zijn, anders verbranden ze hun vetreserves. Het moet niet vriezen, maar een graad of 4 is heel normaal, en liefst een beetje stabiel van half november tot april. Om zoveel mogelijk paarplaatsen te creëren, willen mannetjes in het najaar een eigen territorium. Dan kun je wel 26 plekken maken in een huis, maar dat heeft weinig zin, want daar zit maar één mannetje. En in het voorjaar moet er vooral veel gegeten worden, dus dan is het belangrijk dat de verblijven dicht bij het voedsel zitten. Elke soort heeft weer specifieke eisen aan de verschillende verblijven, en je hebt 18 soorten, dus tel maar uit.'

> **'In de gedragscode wordt het proces sterk vereenvoudigd, daarmee doe je de ecologische werkelijkheid geen recht'**

De gedragscode is een instrument binnen de natuurbeschermingswet, waardoor niet bij elke ingreep opnieuw een ontheffing hoeft te worden aangevraagd. Het onderzoek dat doorgaans bij ontheffingen wordt uitgevoerd, is echter veel uitgebreider dan de gedragscode nu voorstelt. Schillemans: 'Wat we normaal doen, is goed kijken wat er zit, wat de rol van het verblijf is, en of die dieren ergens anders heen kunnen. Vervolgens stel je een plan op met zo min mogelijk slachtoffers en zonder verlies aan verblijfplaatsen. In de gedragscode wordt dat proces sterk vereenvoudigd, daarmee doe je de ecologische werkelijkheid geen recht.'

Kritiek

Diezelfde kritiek uit het Netwerk Groene Bureaus, vertegenwoordiger van zeventig adviesbureaus die regelmatig opdrachtgevers adviseren over hoe projecten aan natuurwetgeving kunnen voldoen. Ook dit netwerk diende een zienswijze in en vraagt haar leden het gebruik van gedragscode niet aan opdrachtgevers te adviseren. 'Wij hebben enkele jaren geleden met de Zoogdiervereniging en de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland een vleermuisprotocol opgesteld', zegt secretaris Bas van Leeuwen. 'Dat verplicht bij vleermuisinventarisaties om meerdere keren in verschillende perioden van het jaar een plek te bezoeken om zeker te weten of ergens vleermuizen zitten. Dat staat in schril contrast met wat in de gedragscode wordt voorgesteld. Een keer rondlopen op de locatie of even in een database kijken of er misschien ooit aanwezigheid van vleermuizen is aangetoond, dat is echt te weinig. Dan heb je geen enkele zekerheid dat een soort afwezig is en al helemaal geen zekerheid over de functie van het gebouw. Als het een massawinterverblijf is die voor een populatie van groot belang is, dan moet je heel andere maatregelen nemen dan wanneer een soort er alleen een slaapplaats heeft.'
Dat Stroomversnelling een makkelijkere procedure zoekt is niet verwonderlijk, maar Van Leeuwen had gehoopt dat meer energie was gestoken in een alternatief voorstel. 'Er zijn ook gemeenten die in kaart brengen waar vleermuizen zitten en dus op voorhand weten welke soorten waar zitten en welke functies gebieden hebben. Als je dan ergens gaat isoleren, kun je meteen de goede maatregelen nemen en heb je ook geen tijdverlies.'
Ook de voorgestelde maatregelen kunnen de goedkeuring van de ecologen niet wegdragen. 'De insteek van de gedragscode is om overcompensatie te bieden. Maar wat nu voorgesteld wordt, is geen overcompensatie, het komt zelfs tekort om de schade te dekken', aldus Van Leeuwen. 'Genoemde maatregelen zijn voor een algemenere soort als de gewone dwergvleermuis

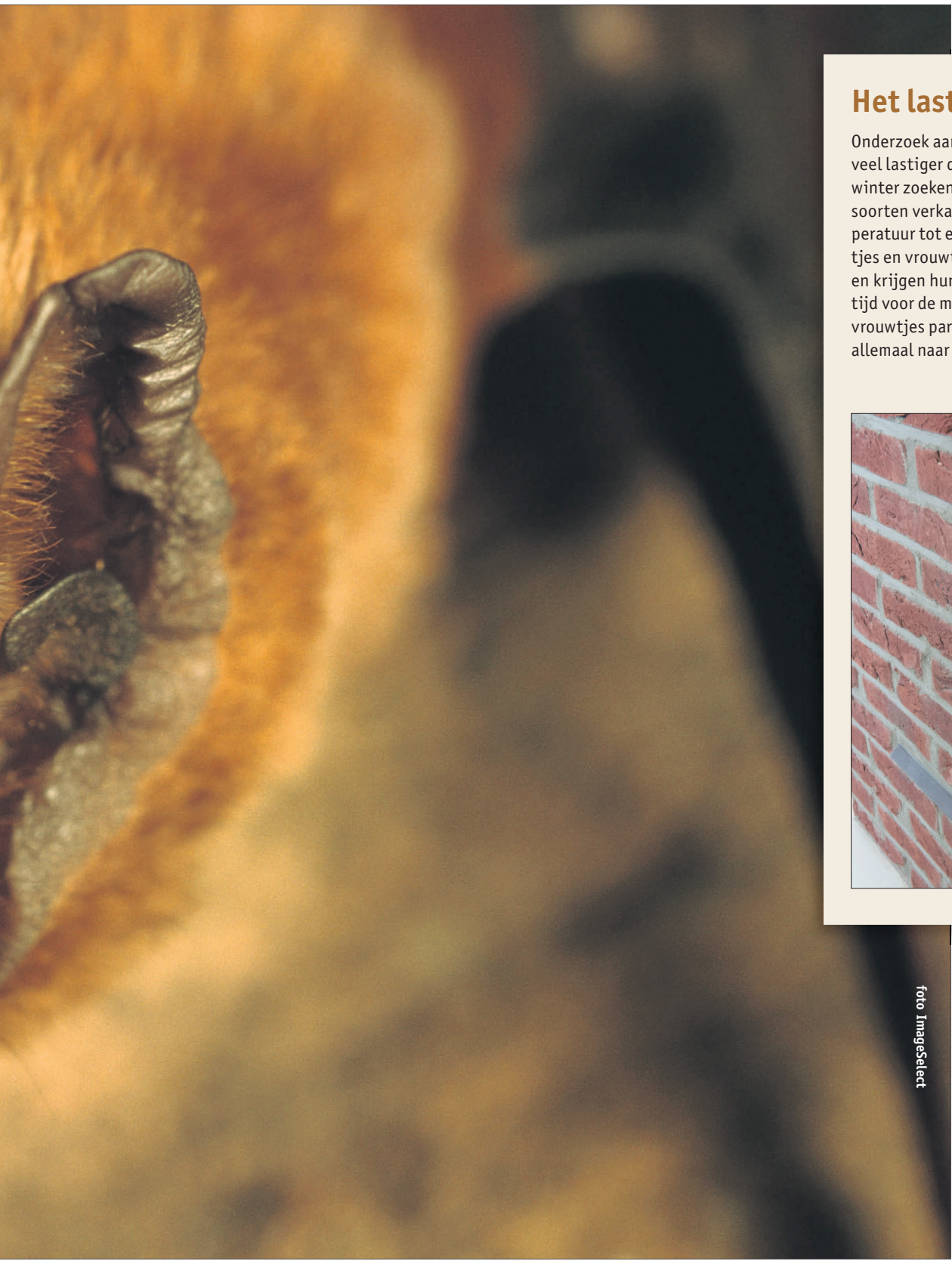

foto ImageSelect

Een laatvlieger, een van de vleermuizen die veel in het stedelijk gebied voorkomt.

Het lastige leven van de vleermuis

Onderzoek aan vleermuispopulaties en het nemen van maatregelen voor vleermuizen is veel lastiger dan voor andere soorten. Dat heeft te maken met het seizoenspatroon. In de winter zoeken ze specifieke plekken op: een grot, een boom of een spouwmuur. Sommige soorten verkassen wel 7 à 8 keer in een winterseizoen. In dat seizoen verlagen ze hun temperatuur tot een graad of tien. In het voorjaar worden ze wakker en gaan eten. De mannetjes en vrouwtjes zoeken een eigen plek op. In de zomer vormen vrouwen kraamgroepen en krijgen hun jong. In het najaar als de jongen zelfstandig kunnen jagen, begint de baltstijd voor de meeste soorten. Mannetjes gaan een territorium opzoeken en verdedigen. De vrouwtjes paren met meerdere mannetjes en andersom. Begin van de winter trekken ze allemaal naar deels dezelfde verblijven. Pas het volgende jaar worden de jongen geboren.'

Wereld achter een gaatje

Natuurinclusieve muren hebben diverse kleine gaten die toegang bieden tot een verborgen wereld voor vogels en vleermuizen. Naast neststenen voor een enkel mussen- of gierzwaluwnest, leiden andere gaten naar vleermuiskasten waarin tientallen vleermuizen kunnen schuilen. Een kraamverblijfplaats moet nog groter zijn en verschillende microklimaten hebben. Daartoe worden meerdere van deze prefab-kasten ingebouwd en aan elkaar geschakeld. Ook worden grote op maat gemaakte houten kasten ingebouwd als kraam- en winterverblijfplaats. Gelaagde compartimenten bieden weer verschillende microklimaten. De ontwikkelde vleermuiskasten hebben geen negatief effect op de isolatiewaarde van de spouw. Ook kan bij nieuwbouwhuizen de gehele spouw geïsoleerd én toegankelijk gemaakt worden voor vleermuizen, de spouw is daarvoor breed genoeg.

misschien effectief, maar voor zeldzamere soorten werken die niet. Daarnaast zijn er maatregelen om te voorkomen dat vogels zich ergens vestigen, zoals het ophangen van netten of zeilen in de winter om te voorkomen dat in het voorjaar huismussen gaan nestelen. Daarmee sluit je vleermuizen juist op in hun overwinteringsplekken. Het is dus niet alleen zo dat maatregelen waarschijnlijk niet gaan werken, maar ook dat maatregelen negatief uit zullen pakken voor beschermde soorten.'
De Zoogdiervereniging was zelf betrokken bij ontwikkeling van diverse inbouwvoorzieningen voor vleermuizen die ook gebruikt zijn bij eerdere pilots van Stroomversnelling, waarvoor ontheffing is verleend. 'Maar de afgelopen drie jaar is nog niet aangetoond dat het echt werkt, dus moet je heel voorzichtig zijn met massaal toepassen', zegt Schillemans. De Zoogdiervereniging gaf dan ook aan dat er nog veel aan de gedragscode schortte. 'We hebben duidelijk gemaakt dat er nog veel aan moet gebeuren, maar dat kost veel tijd en geld. Die versie hebben ze toch doorgezet.'
Tot slot vraagt Schillemans zich af of Stroomversnelling doorheeft hoeveel werk de monitoring vergt. Daarbij gaat het niet alleen om monitoring van de specifieke maatregelen, maar ook de vraag wat er gebeurt op populatieniveau. 'Het is op zo ontzettend grote schaal. Het kan zomaar zijn dat een hele wijk in een keer ongeschikt wordt voor vleermuizen. Dat gaat wel effect hebben als je niet oppast.' Liever ziet hij dat Stroomversnelling nu meer tijd neemt om dingen goed uit te zoeken. 'De energiedoelstellingen zijn gericht op lange termijn, dus moet je nu ook de tijd nemen om na te denken over biodiversiteit. Je moet niet nu voor de quick win gaan wat betreft energie, terwijl je nu al ziet dat je over een paar jaar problemen met je biodiversiteit krijgt.'

> **'We wachten niet tot we alles uitgevonden hebben, want dan kunnen we nooit beginnen'**

Leen van Dijke, voorzitter van stichting Stroomversnelling, ziet niks in nader onderzoek. 'We wachten niet tot we alles uitgevonden hebben, want dan kunnen we nooit beginnen', aldus Van Dijke. 'We doen het naar eer en geweten en gaan bij elke fase na of alles gaat zoals we het bedoeld hadden. We gaan door met kwartaaloverleggen waar ook natuurbeschermingsorganisaties aan tafel zitten. We kijken dan steeds terug wat er is gebeurd en of er aanleiding is om onverwachte dingen te corrigeren.'

Winst

Van Dijke snapt weinig van de houding van de organisaties die een zienswijze hebben ingediend. 'Ik zou tegen de beschermingsorganisaties willen zeggen: tel nou je zegeningen, want dit is nog nooit vertoond. Jullie zitten aan tafel om ons kritisch te volgen. Aan welke tafel zitten jullie nog meer als het om woningrenovaties gaat?'
Bovendien is de gedragscode een enorme winst ten opzichte van de huidige praktijk, redeneert Van Dijke. 'Wanneer nu woningrenovaties worden toegepast, weet elke beschermingsorganisatie dat – hoe zeg je dat een beetje netjes? – de flora en fauna niet altijd de eerste prioriteit van bouwers en corporaties heeft. Straks wordt het integraal meegenomen in een toepassing waarbij we verzekeren dat we op grote schaal heel netjes zullen werken volgens de spelregels van deze code. '
Naar verwachting komt het ministerie van EZ half november met een reactie. Als een aangepaste gedragscode niet voldoet, zal de Zoogdiervereniging nieuwe stappen zetten.
'Dat is dan een officieel bezwaar, dus dat betekent de rechter', aldus Schillemans. 'Niet leuk, maar we kunnen het risico niet nemen, die roulette is te gevaarlijk. Vleermuizen krijgen maar een jong per jaar, dus als een groep vrouwtjes een, twee of drie jaar geen jongen krijgt, snap je wel wat dat voor een populatie betekent. Je kunt heel snel schade berokkenen, maar het herstel zal heel langzaam gaan. En als er ecologische schade aan vleermuizen ontstaat, zijn we als Nederland Europeesrechtelijk verplicht om dat op te lossen. Dat gaat ontzettend veel geld kosten, heel veel kwade wil en heel veel achterstand in de dan lopende projecten. Onze deelname aan Stroomversnelling was en is juist bedoeld om dit soort rampscenario's te voorkomen.'